

Korunk tárgyai – múzeumi objektumok élete – vándorló emlékek

A.Gergely András

A kortárs néprajzi és antropológiai kutatások egyik – nem sokra becsült, de értékőrzés terén annál jelentőségteljesebb – ágazata a muzeológia és tárgykultúra-interpretáció. S miközben elméleti és módszertani dilemmák, egyúttal a kortárs interpretációs és a forrásközlések (fordításgyűjtemények) fontossága, a lehetséges intim perspektívák és a módszertani értelmezések széles köre indokolja, hogy a múzeumi munka a kutatási terep felé, a terepkutatás a rögzítés és az interpretációk sokrétűsége felé nyisson a néprajz és a muzealizáció egyszerre, a látható mozgások nemcsak időigényesek, de sokszor több hullámban is érvényesülnek. Talán nem titkoltan ezért is hozták létre a Néprajzi Múzeum kutatói, igazgatói és muzeológusai /példaképpen Hofer Tamás, Fejős Zoltán is/ azt az elméleti forráshátteret, mely egyedi tanulmányokban és irányadó kutatási-feltárási-megjelenítési aspektusokban is mintegy „importálja” az elmúlt negyedszázad elméleti és fogalmi novumait, a társadalomkutatás és művészetelméleti interpretációk mellett az „új anyagikultúra-kutatás” dilemmáit, technikáit, elbeszélő módjait és elméleti igényű magyarázatait. A tárgyak élete és halála, fogyasztótság és szemiotikai értékelés, az életstílus-változások és társadalomelméleti összefüggések megannyi verziója szükséges ahhoz is, hogy kortárs jelenségeinket mintegy „keretezve” vagy adott képesítési, összképi dimenziók között is lássuk. Ehhez a muzeológia, a muzealizációs szemléletmód reformja, belső érlelődés és kísérletező elméletei is szükségesek voltak, s ennek mint célnak eléréséhez kerülhet közelebb az etnológiai gondolkodás a múzeum mint tárhely, mint közlésforma, mint kulturális örökségesítő eszköztár is a kortárs tárgyelméletek révén.

A MaDok-füzetek a Néprajzi Múzeum kiadvány-sorozataként az akut kérdésfelvetések, az európai néprajztudomány elméleti/módszertani szemléletváltásai és a jelenkorkutatás néprajzi programja mentén haladva kínál múzeumteóriákat. Izgalmas szövegválogatást tartalmaz a 2. füzet, melyben *Korunk és tárgyaiink – elmélet és módszer. Fordításgyűjtemény* címen¹ adnak közre forrástanulmányokat – ugyanakkor látni érdemes, hogy messze nem csupán szűk szakmai érdekcsoport oktatási vagy önképzési anyaga mindez. A tizenkét írás az etnográfia kortárs tudósainak hazánkban nemigen ismert, de a világ más tájain nemzetközi rangúnak számító körétől vett rövidebb-hosszabb elméleti és metodikai áttekintését tartalmazza, kezdve a néprajzi jelenkorkutatás alapelveitől (Hermann Bausinger elemzésénem), a lakótelepi élet- és tárgye gyűttes kihívásain (Konrad Köstlin), vagy az „otthon mint ideál” szempontjait elemző (Bo Lönnqvist) és a tárgyak-tárgytörténetek birtoklási és emlékfunkciós tárolási rutinjait megrostáló (Andreas Kuntz, Lene Otto, Lykke L. Pedersen, Bjarne Rogan) tapasztalatoktól, a múzeumi és lakásvilágok spektrumán át látható társadalmi gyakorlatokig (Gottfried Korff, Jan Carstensen, Claudia Richartz-Sasse, Victor Buchli, Claudia Gottfried). Mint a nevekből is látható, a főként skandináv, németalföldi, angolszász és német szerzői kör evidens módon az európai etnológia „iskoláját”, tudástárát használja és gyarapítja, következetesen kiegészítve belátásaikat a lakástól a viseleten át az élettörténeti és narratív személyes világokkal, értékrendekkel, s mindezek múzeumba emelhetőségének kérdéseivel. Az izgalmas szöveganyag, (s tetejébe a

¹ Válogatta, szerkesztette és a fordítási-szöveggondozási munkát elvégezte Fejős Zoltán és Frazon Zsófia. Néprajzi Múzeum, Budapest, 2004., 136 oldal.

sorozatot még izgalmasabb kortárs látványvilággal megtoldó Gerhes Gábor grafikai terve) immár nemcsak az európai társadalomfelfogás, adattárolás, újraértelmezés, retrospektív és egyúttal recens értékelmutatás szempontjait közvetíti, hanem a könyv a maga tárgyi mivoltában is része ennek a teljes és változékony folyamatnak.

A tárgyegyüttesek, tárgyfogalmak, tárgyasuló képek és emlékek, narratívák és megjelenítési módok számtalan verziója teszi ki e sorozat köteteinek java részét, szerzői tanulmányokból, fordításokból, kutatási és értelmezési felfogás-tipológiából álló egységekként. Az egység és a diverzitás, a rend/rendszerzettség és kaotikusság, mixitás és klasszifikálás metodológiai a viselettörténettől a csecsebecségig, díszletektől a városképig, kultusztárgyaktól a tárgykultuszokig megannyi változatban megjelenik, s talán még kihívóbbá válik, ha a mindennapi élet „hívja” ki, kelti életre a velük foglalkozás programját. Tudni lehet, hogy miként a Néprajzi Múzeum a műanyaggal, a zsidótemetővel, a betlehemezéssel vagy a lónyergekkel, türelemüveggel vagy Boglár Lajos dél-amerikai tollgyűjteményével végül is nem csupán a kurrens múltat, hanem a megkövülő jelent is megjeleníti az utóbbi másfél évtizedben,² az még feltűnőbb immár, hogy kiemelten érzékeny /az OTKA által is alap kutatásként támogatott/ projektben kap hangsúlyt a jelenkutatási érzékenység és témaválasztás. Ezt tükrözi számos más múzeumi kiadványuk mellett (példaképpen a roma történelem és képzőművészet, az alföldi mezővárosi lakáskultúra, a házépítkezések Duna-menti sajátosságai, a hármass határok mentén kialakuló virtuális határképek megjelenítése, monarchiabeli képeslapok vagy kongói tárgyegyüttesek elemzési köre, vagy akár a *Vándorló tárgyak* Tabula-kötete is) az a leleményes elgondolás, amely a hazai antropológiai terepkutatás gyakorlatába ágyazott személyes tárgykultúra oknyomozó leírására vállalkozott. *Az otthon tárgyai. Képeskönyv a magyarországi bevándorlók tárgykultúrájában* kötet³ bár roppant súlyos aktualitással is bír a 2015-ös év sodrásai közepette, valójában ennél a stratégiai érzékenységgű témakörnél jóval alaposabb, szélesebb volumenű feltárára törekszik.

A kutatási kiindulópont nem „a migránsok” legújabb nemzedékének „hordozható mikrokultúráját” öleli fel (persze, megannyi utalás a kötetben egészen kézenfekvő ebben a metszetben is), hanem a bármikori és bárhol utazásra készülő, készített vagy kényszerített vándorember tárgykötődéseit vázolja föl nemcsak fotók, szituációk és tárgyegyüttesek formájában, hanem magát a szállítható kultúrát, a túlélő emlékeket, az illatoktól a tárcafotókig, hátizsáktól a kávéfőzőig, a megtett út potyadékeitől a szakrális szimbólumokig mindenfélét. Minthogy magának a mozgásra kényszerülésnek lehet oka menekülés, házasodás, munkahelyváltás, családi válság, válás, üldöztetés, élethelyzet-módosulás, gazdasági boldogulás reménye vagy pusztán befogadási-integrálódási vágy is, ezek mindegyike helyzettől függő minőségű, mennyiségű, természetű és jelentéstartalmú tárggyal jár együtt. Egy afgán fiú, egy iraki menekült asszony, egy orosz feleség, egy török étteremtulajdonos, bolíviai kereskedő vagy andoki furulyás – de a kötet végén maguk a kutatók is – kedvenc, őrzött, megtisztelt, jelentéshordozó tárgyaikat és azokhoz fűződő történeteiket mutatják fel. Függések és ragaszkodások, megszabadulások és tárgyvesztések, emlékfeltöltések és ikonikussá válási folyamatok, mániakusságok és „apró szokások”, hiányérzetek és mikroboldogságok ölelik körül e kisebb és olykor nagyobb tárgyi világot – valójában mindenkinek saját világát, amelytől szabadulni nemcsak nem akar, nem tud, de narratívák hiányában meg is némulna, s magától a függés hiányától válna függővé mindenki... A tárgyak történeteket hordoznak, a történetek időket és

² ...s itt hadd kalauzoljuk az Olvasót a múzeum weboldalára, kiadványainak és kiállításainak válogatásához: <http://www.neprajz.hu/>

³ Néprajzi Múzeum, Budapest, MaDok-füzetek 9. 2014., 264 oldal.

helyeket, emlékeket és embereket, szerepeket és hiteket, töredék vagy egész életeket is olykor, múltat és kapcsolatokat, szülőket és emlékezetet, vagy szimplán csak egy élettörténeti pillanatot, amitől nem kevesebb lesz, hanem jelentésesebb mindaz, amit tovább hordozhatunk a kortárs jövőbe. Szeljak György és Szuhay Péter előszava befelé invitál ebbe a migráló tárgyvilágba, s a szerzők (Földessy Edina, Árendás Zsuzsa, Kerezsi Ágnes, Szeljak György, Vörös Gabriella, Wilhelm Gábor, Marton Ildikó és Kerék Eszter) – kölcsönhatásban, intim kutatási interakcióban a kérdezettekkel – a távoli haza, a saját „képzeletbeli bőrönd” és a hátrahagyott világok élménytára mentén indulnak mélyebbre a vágyak, hiányok rendszerezhetősége, az élet tárgyi teljességei felé. Így a könyv minden egyes portréja közelebb segít a belátás, megértés, feltárás, érdeklődés tárgyvilágon túli kortárs múzeumaiba. Létünkbe, a (Malraux-i „képzeletbeli múzeum” kiegészítéseként) saját perszonális múzeumunk kulisszái mögé...

Az utóbbi időben magunk is (értsd: szakmai szerzők és társtudományok kutatói együtt) kötetbe szerveztük a nemzettudat tárgyi megnyilvánulásainak, a tárgyak jelentés-tüneteinek, szimbolikus közösségépítő funkciójának, kötődési és identifikációs létmódoknak számos empirikus leírását. Kevesebb figyelmet fordítottunk a történeti jelentéskörű, nemzeti mítoszépítést szolgáló funkciójú tárgyak mellett annak, hogy (mint egykor Losonczy Ágnes emlékezetes tanulmányában) „a tárgyak élete és halála” mellett megképződő, megmaradó jelentésteret leírásában a perszonális kötődések okait, ezerféle módjait is kellő mélységben, s a megőrizhetőség, klasszifikálhatóság, kollektív emlékezetbe illeszthetőség legközvetlenebb szféráit is figyelmünk fókuszába vegyük. Ezért is jó, hogy e kötet megjelenése után harsány hullámot vető migráns-tárgykultúra immár a „velünk élő tárgyaink” keretben lesz összevethető mindazzal, amit a tárgyszimbolika, a mindennapi életvilág (Kapitányék által oly sok részletben és kötetformán leírt) változatai kiegészülhetnek a „hordozható identitások” kelléktárával.

Nehezen pótolható tematikus áttekintés ez, vagyis jó, hogy elkezdték és elvégezték kollégáink mindazt, amit az émikus terepkutatások során roppant ritkán illetünk méltó figyelemmel...